

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 85ο • ΤΟΜΟΣ 170ος • ΤΕΥΧΟΣ 1848 • ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2011

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

Πρόσφατα δημοσιεύματα για τον Διονύσιο Σολωμό

ΣΑΙΝ-ΤΖΩΝ ΠΕΡΣ

Βροχές Χιόνια

Μετάφραση, σημειώσεις, επίμετρο: Άνθη Λεούση

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ

Κώστας Πασδάντης

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Διαβάζοντας ποιήματα του Μανόλη Αναγνωστάκη

ΝΙΚΟΣ ΛΕΒΕΝΤΗΣ

3-ε της ελληνικής ιστορίας (Ποιήματα)

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

Όλα τά χρόνια της ζωής του (Ποίημα)

ΚΑΛΛΙΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ

Όχτώ ποιήματα

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΟΓΙΑΤΖΗΣ

*Γενιά του '30: παλιγγενετικός μοντερνισμός
στά πλαίσια της οργανωμένης νεωτερικότητας;
Σκέψεις και μεθοδολογικές σημειώσεις με αφορμή
τόν Μύθο της Γενιάς του Τριάντα του Δ. Τζιόβα*

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Μηνολόγιο

ΝΙΚΟΣ ΛΑΖΑΡΗΣ • ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ • Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ • ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΟΥΝΕΛΑΣ • ΕΛΕΝΗ ΜΠΕΖΕ

Γ. Δ. ΠΑΓΑΝΟΣ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΥΣΟΠΟΥΛΟΣ • ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ

Όκτώβριος 2011

Γιώργος Ἀράγης

Κώστας Πασβάντης

Ο Κώστας Πασβάντης γεννήθηκε τό 1938 στή Δράμα, ὅπου μεγάλωσε καί ἔκανε τίς ἐγκύκλιες σπουδές του. Μετά τό τότε γυμνάσιο φοίτησε στήν Ἀνωτάτη Σχολή Οἰκονομικῶν καί Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν τῆς Ἀθήνας. Ἐκτοτε ἔμεινε στήν Ἀθήνα, ἀσκώντας ἐλεύθερο ἐπάγγελμα στόν οἰκονομικό τομέα.

Μέχρι σήμερα ἔχει ἐκδώσει πέντε ποιητικές συλλογές: *Μυθολογικά*, Ἀθήνα 1975· *Ἡ ἄλλη ἀνοιξη*, Ἀθήνα 1978· *Κοντάκια*, Ἀθήνα 1983· *Ἡ πόλη φεύγει*, Ἀθήνα 1991· *Στό βάθος τοῦ καθρέφτη*, Μελάρι, Ἀθήνα 2010. Ρίχνοντας κανείς μιά ματιά σέ αὐτά τά βιβλία κάνει μερικές γενικές διαπιστώσεις. Ἀρχικά, ὅτι ὁ ποιητής αὐτός διαθέτει ἐξαιρετική παιδεία. Ἐπειτα, ὅτι διαθέτει μιά πλούσια ἐμπειρική ἐνδοχώρα. Παραπέρα, ὅτι κατέχει τά μυστικά τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Καί τελικά, ὅτι ἔχει κατασταλάξει σέ ὀρισμένες προσωπικές διαγνώσεις.

Ἀπό ἡλικία καί ἀπό διάθεση ἀνήκει στή δεύτερη ποιητική μεταπολεμική γενιά. Μέσα ἀπό τήν προσωπική του περίπτωση ἀναδύεται πολύτροπα τό κλίμα τῆς γενιάς αὐτῆς. Πρῶτα ὡς μνήμη γεγονότων, ἔπειτα ὡς στέρηση, ὡς ἀπογοήτευση, ὡς διαμαρτυρία, ὡς φθορά, ὡς πικρό ἀπολογισμό. Θά μπορούσε νά γίνει μιά ἀντιπροσωπευτική σειρά ἀπό ἀποσπάσματα καί ποιήματα, πού νά ἀνταποκρίνονται ξεχωριστά σέ καθένα ἀπό αὐτά τά περιεχόμενα. Ὅμως, ἐπειδή θά τά συναντήσουμε διάσπαρτα σέ κείμενα πού θά παραθέσω παρακάτω γιά διαφορετικούς λόγους, θά περιοριστῶ νά δώσω ἐδῶ μόνο δύο παραδείγματα πού ἀνταποκρίνονται στό πρῶτο —στή μνήμη— καί δύο στό τελευταῖο —στόν πικρό ἀπολογισμό.

α) *Στήν ἱστορία μου μπαίνει
Μυρωδιά ἀπό μπομπότα — ἄν ξέρετε.*

Ὁ Γιώργος Ἀράγης γεννήθηκε τό 1936 στό Μεγάλο Περιστέρι Ἰωαννίνων. Τελευταῖο βιβλίο του: *Γιά τόν Γιώργο Ἰωάννου* (Ἰνδίκτος 2007).

Ἔλλη νύχτα τῆς κατοχῆς ὁ πατέρας μπαίνει λαχανιασμένος «ξέφυγα τὸν μπλόκο πιάσανε τὸν Πολυχρόνη».

(Κοντάκια, «Τὰ ἀποσπάσματα 1»)

- β) Ἐγὼ κάθομαι στοῦ ποταμοῦ τὴν ὄχθη κι ἀκούω τὸν ρόχθο. Ἄλλὰ δὲν ἤξερα τότε, δὲν ἤξερα. Ἄλλωστε, ὅπως σ' ἔβλεπα σκυφτὴ, θάρρευα πὼς μάζευες ἀγριολούλουδα, δὲν ἤξερα ὅτι μιλοῦσες μὲ τὸν πεθαμένο ἀρραβωνιαστικό σου.

(Ἡ πόλη φεύγει, «Χριστουγεννιάτικη ἱστορία Β'»)

- γ) Καθὼς φοράει τὸ σακάκι του σκέφτεται ἄλλο δὲν ἔχει παρὰ κάτι αἰσθήματα ὑποτιμημένα καθημερινά στό χρηματιστήριο.

(Μυθολογικά, «Καθὼς φοράει»)

- δ) Νιώθεις ἔγκλειστος.
Εἶναι κι αὐτές οἱ Κυριακές οἱ δύσκολες στὴν πολιτεία πού ὀλοένα σέ ρυτιδώνει.

Παλιοί μου φίλοι σαρίδια τῆς γενιᾶς μου
σήμερα κατοικίδια τῶν ἐταιρειῶν
ὦ μακρινή μου ἀνοιξη.

— Ἡ διαδήλωση ἀνέβαινε τὴν Πανεπιστημίου

Ἄ νιότη μέλλον
λέξεις σημαῖες ξεφτίδια
πεταμένα στό χαντάκι ὅπως ἄδειες κονσέρβες
ὅπως τὰ χρόνια μας
ὅπως...

(Κοντάκια, «Ἐγκλειστος»)

Ἡ ὅλη σχεδὸν τὴν ποίηση τοῦ Πασβάντη τὴ χαρακτηρίζει ἡ εἰσβολὴ τοῦ παρελθόντος στό παρόν. Σπανιότατα συμβαίνει τὸ ἀντίστροφο. Ὁ κανόνας εἶναι τὸ παρελθὸν νὰ χρωματίζει μὲ τὴν παρουσία του τὸ παρόν. Νὰ εἶναι ὁ ἰσχυρὸς παρονομαστής τοῦ παρόντος, ἔτσι πού νὰ μετασχηματίζει τὴ σημασία τοῦ παρόντος, νὰ τῆς ἀλλάξει κατεύθυνση καί ποιόν. Δὲν πρόκειται γιὰ εὐρημα ἢ τέχνασμα, ἀλλὰ γιὰ ὀργανικὴ ἀντίδραση. Τέτοια πού νὰ συνεπάγεται ἀνάλογο ποιητικὸ

αποτελεσμα. Αύτη τή μετασχηματιστική εισβολή τοῦ παρελθόντος στό παρόν τή συναντοῦμε σέ πολλοὺς ποιητές. Στόν Δραμνὸ ποιητὴ τή συναντοῦμε βέβαια σύμφωνα μέ τούς ὅρους τῆς ζωῆς του καί τῆς ιδιουσγκρασίας του. Κατά τρόπο πού νά συνιστᾶ ταυτόχρονα μιά ιδιαίτερη ἐποχιακή μαρτυρία. Μερικά παραδείγματα:

α) Δάφνες καί πικροδάφνες τά χρόνια πού μᾶς τύχαν.
Στίς αὐλές, καθώς βραδιάζει
τριαντάφυλλα καί χωροφύλακες.

(Μυθολογικά, «Αἰσιοδοξία»)

β) Κοιτάζοντας τίς διτρίνες ἀνταμώνεις
μάτια τῶν σκοτωμένων ἀπ' τό χτεσινὸ φονικό.

(Μυθολογικά, «Χρονικό»)

γ) Κυριακή, ἐλεγεία τοῦ ἀπογέματος
τό γιασεμί σου θυμίζει
τά χαμένα σου χρόνια

(Ἡ ἄλλη ἀνοιξη, «Δυὸ μέρες»)

δ) Τά χειμωνιάτικα βράδια
γυρίζοντας στό σπίτι, ἀνταμώνω κάποτε τή μυρωδιά
καμένου ξύλου. Γιά μιά στιγμή, πάω νά θυμηθῶ
«καπνὸν ἀναθρώσκοντα» – αὐτόν τόν γυρισμό.
Ἄλλά γιά μᾶς πού ναυαγήσαμε στά ρηχά, δυὸ βήματα
ἀπ' τή γειτονιά μας,
φυχές τραυλές ἀπό τό σαράκι τῆς καθημερινῆς εὐτέλειας,
δέν εἶναι, δέν μπορεῖ νά εἶναι, ὁ ἴδιος καημός.

(Ἡ πόλη φεύγει, «Ἡ μικρή μας πόλη»)

Στά παραδείγματα αὐτά τό παρόν, ὅπως προανέφερα, χρωματίζεται ἀπό τήν παρουσία τοῦ παρελθόντος. Τό κᾶδρο, «Στίς αὐλές, καθώς βραδιάζει», δέν ἔχει μόνο «τριαντάφυλλα» ἀλλά καί «χωροφύλακες». Ἄν ἔλειπαν οἱ «χωροφύλακες» (καί ὁ Ἐμφύλιος), οἱ «αὐλές» θά ἦταν βέβαια διαφορετικές. Στό δεύτερο ἀπόσπασμα, μέσα στίς (λαμπερές, γιορτινές) «διτρίνες» προβάλλονται «τά μάτια τῶν σκοτωμένων» καί ἡ αἴσθησις τῆς στιγμῆς διαφοροποιεῖται δραστικά. Στό τρίτο ἀπόσπασμα ἔχουμε πάλι κάτι ἀντίστοιχο: τό «γιασεμί» τοῦ παρόντος δέχεται τή σκιά τοῦ παρελθόντος. Καί στό τέταρτο ἀπόσπασμα τό ἴδιο: τό παρελθόν δείχνει τήν ἐκπτώση τοῦ «καημοῦ» στό παρόν.

Ἐκ τῆς ἄλλης ὀπτικῆς γωνίας κοιταγμένη, ἡ ποίηση τοῦ Πασβάντη, αἰρεται συχνά ἀπό τό ἐμπειρικό βάθρο τῆς στό ἐπίπεδο τῶν μεταφορικῶν συσχετισμῶν καί τοῦ στοχασμοῦ. Τό μεγαλύτερο μέρος τῶν κειμένων σχηματίζεται μέ αὐτή τήν παραγωγική σύνθεση. Ἐλάχιστες φορές τό ἐμπειρικό ὕλικό παρουσιάζεται αὐτούσιο. Κατά κανόνα ἀποτελεῖ ἀφετηρία χρονικῶν ἢ ὑπαρξιακῶν ἢ μυθολογικῶν ἢ γραμματειακῶν προεκτάσεων. Ἀπό τό ἄλλο μέρος, ἂν καί ὁ στοχασμός συμμετέχει ἐδῶ σέ σημαντικό βαθμό, κανένα ποίημα δέν εἶναι καθαρῶς προϊόν στοχασμοῦ. Ὅ,τι συμβαίνει εἶναι ἕνα εἶδος μεταφορικῆς συνέχειας τοῦ ἐμπειρικοῦ ὕλικου μέ συμβολικό ἢ στοχαστικό τρόπο. Ἡ μετάβαση αὐτή συντελεῖται ἔτσι πού νά φαίνεται τό ἕνα φυσική συνέπεια τοῦ ἄλλου. Κατά τρόπο πού θά λέγαμε πώς στήν ποίηση αὐτή ἔχουμε μιά ιδιότητα, «ἀλλά νόμιμη», σύνθεση ρεαλισμοῦ καί συμβολισμοῦ. Μεγάλο μέρος κατέχουν στή σύνθεση αὐτή οἱ ἀναφορές στή νεοελληνική, ἀλλά καί στήν ἀρχαία καί στήν ξένη λογοτεχνία. Κυρίως ὅμως, ὅπως θά φανεῖ παρακάτω, στή νεοελληνική. Νά τά δοῦμε ὅμως αὐτά μέσα ἀπό λίγα ἐνδεικτικά κείμενα:

α) *Τά πρωινά μέ βρίσκουν ὀδηγώντας στήν Ἱερά Ὀδό
Ὅμως τ' ἀσφοδῖλια πού συναντῶ μέ αἰωρίζουν ἄλλου μέ
πηγαίνουν.*

*Δύσκολος δρόμος, ὅσο νά πεῖς
φορτηγά στήν ὀμίχλη τοῦ γκαζιοῦ χημικά πολυώνυμα
καί φάμπρικες πού γίνονται τή νύχτα σκέλεθρα
πού γίνονται οἱ δρόμοι ὑποπτοι.*

*Βλέπεις κερδίζω τή ζωή μου ἐδῶ.
Κερδίζω τή ζωή μου — τρόπος τοῦ λέγειν.*

*Κι ἡ Σαλαμίνα ἀπέναντι πού ὑπομένει
ἡ Σαλαμίνα, μιά συλημένη ἱστορία*

*βάρκες μαοῦνες πού λάμνουν στή σκουριασμένη θα-
λασσα
κι ἀκίνητα σά θάνατο καράβια μὴ γυρέψεις
τίς θαλασσοσπηλιές πού ἀγαποῦσε ὁ ποιητής
μὴ χλευάσεις.*

Κι ἐγὼ πού μέ βράχνιασαν οἱ καμινάδες τῆς φάμπρικας
ποιὸς εἶμαι καταποῦ λάμνω

Πόσα καθημερινὰ καρφιά ἐπιτάφιοι
γιά ἓνα μέλλον ὑποθηκευμένο
λιγότερο ἀπὸ τριάντα ἀργύρια.

(Κοντάκια, «Ἱερά Ὀδός»)

- β) Στὴ Θάσο πεῦκα
ν' ἀρωματίζουν τὸν ὕπνο σου,
μιὰ θάλασσα σά τό φεγγάρι νά μπαίνει
ἄστερες μέν ἀμφὶ κάλαν σελάνναν.
Σιωπή.

Κι ἔλεγα νά κρυφτῶ ἀνάμεσα στὰ πεῦκα
ἀπ' τό λεπίδι τοῦ καιροῦ
καί τό καθημερινό γονάτισμα.

Τὰ βράδια καθὼς γυρίζεις
κι οἱ σκέψεις σμίγουν τὸν ἴσκιό σου
καί μεγαλώνουν οἱ ἐρημότοποι.

Ὡστόσο ὁ μπάριμπα Ἀλέκος ἀνιστοροῦσε τὴν ἐκτέλεση καταπῶς
στό μυαλό του, ἤρεμα καί μέ σοφία, γιατί εἶχε κάμει τό
μισό δρόμο. στάλαζε

Κι ἐγὼ πού εἶχα πάει γιὰ κάτι ὑπόθεσες ψυχικῆς.

Χωρὶς αὐταπάτες
καλωσόρισε τίς μέρες σου.
Ἦ μάθε παίζειν τὴν σπουδὴν μεταθεῖς ἢ φέρε τὰς ὀδύνας.

(Ἡ ἄλλη πόλη, «Θασίων, II»)

- γ) Περπατήσαμε σήμερα πολὺ στοὺς δρόμους
τῆς θρακικῆς πόλης.
Ἄλλοτε βυζαντινὴ ἄλλοτε ἀνθηρὸ ἐμπόριο καπνοῦ.
Καί χάνια, ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας.

Οἱ γεροντότεροι θυμοῦνται μπερεκέτια πού περάσαν.
Πολὺ «ἄλλοτε» βάδιζε μαζί μας σήμερα.

Ένα παλίμψηστο πού προσπαθεῖς νά συλλαβίσεις.

Όμως τήν Έσπέρα σέ κάποιους μαχαλάδες
ἀκοῦς ἀκόμα τή φωνή τῆς μάνας νά καλεῖ τά παιδιά στό σπίτι.
καί βλέπεις ἀργοπορημένη ἀρχαία αἶγα νά ἐπιστρέφει.

Όταν παμπάλαιο σεντούκι ἀνοίξεις, ἀκοῦς ψαλμούς βυθῶν
καί ἀνέμους δυνατούς νά χλιμιντρίζουν.
Εἰκόνες ἀναδύονται στήν ἐπιφάνεια ὅταν κληθοῦν
καί μνήμες τρέχουν στό ξέφωτο λεφτερωμένες.

Μήν πεῖς, ὅλα εἶναι ξόρκια καί ἔρεβος.

(Στό βάθος τοῦ καθρέφτη, «Οἱ παλιές πόλεις Ι»)

Στά παραπάνω τρία ποιήματα, ἐκτός ἀπό τούς διάσπαρτους μεταφορικούς ἢ στοχαστικούς στίχους, ἀξίζει νά προσέξουμε τίς κατακλιθεῖδες τους: «Πόσα καθημερινά... ἀργύρια» στό πρῶτο, «Χωρίς αὐταπάτες... ὀδύνας» στό δεύτερο, «Όταν παμπάλαιο... ἔρεβος» στό τρίτο. Σέ αὐτές γίνεται, φαντάζομαι, αἰσθητό ὅτι, ἀπό τό ἐμπειρικό σῶμα τῶν ποιημάτων, φτάνουμε στό ἐπίπεδο τῶν μεταφορικῶν συσχετισμῶν καί τοῦ στοχασμοῦ. Δέν πρόκειται βέβαια γιά ἕναν ἄγνωστο μηχανισμό στόν κόσμο τῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Μεγάλος ἀριθμός ποιητῶν ἔχει ἀκολουθήσει αὐτό τό δρόμο. Ἡ ἰδιοτυπία τοῦ Πασδάντη βρίσκεται στήν ιδιαίτερη περίπτωσή του, τόσο ἀπό ἐμπειρική ἄποψη (καταγωγή, σταδιοδρομία) ὅσο καί ἀπό συναισθηματική-στοχαστική. Ὅπωςδήποτε ὅμως καί ἀπό τήν πλευρά τῆς ἀναλογίας καί τοῦ χρωματισμοῦ τῶν «ὕλικῶν» πού χρησιμοποιεῖ. Αὐτή τήν ἰδιοτυπία πού, ἐνῶ τή βλέπεις καί τή νιώθεις, δύσκολα μπορεῖς νά τήν προσδιορίσεις ἀναλυτικά.

Στά τρία παραπάνω ποιήματα παρατηροῦμε μερικές ἀναφορές στή νεοελληνική καί στήν ἀρχαία ποίηση. Τό ποίημα «Ἱερά Ὀδός» ἀνταπαντάει, πιστεύω, στό ὁμώνυμο ποίημα τοῦ Σικελιανοῦ. Ἀπό τό «ἔξω ἀπ' τό χρόνο» καί τό «Θά ῥτει» τοῦ Σικελιανοῦ, στίς πεζές «φάμπρικες» καί στά «τριάκοντα ἀργύρια», τώρα, τοῦ νεότερου. Ὁ στίχος τοῦ ἴδιου ποιήματος, «τίς θαλασσοσπηλιές πού ἀγαποῦσε ὁ ποιητής», παραπέμπει ὀλοφάνερα στό ποίημα τοῦ Σεφέρη «Μέσα στίς θαλασσινές σπηλιές», ἀπό τήν ἐνότητα Σχέδια γιά ἕνα καλοκαίρι. Στό ἐπόμενο ποίημα, ὁ στίχος «Κι ἐγώ πού εἶχα πάει γιά κάτι ὑπόθεσες ψυχικές» ἔχει νά κάνει μέ τήν πασίγνωστη φράση, ἀπό τή

Γυναίκα τῆς Ζάρευθος, τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ στίχος τοῦ ἴδιου ποιήματος, «χωρίς αὐταπάτες», ἐμένα τουλάχιστον μοῦ θυμίζει τὸ στίχο, «Κι ὄχι αὐταπάτες προπαντός», ἀπὸ τὸ ποίημα «Ἐπιλογος» τῆς συλλογῆς Ὁ Στόχος, τοῦ Ἀναγνωστάκη. Στὸ δεύτερο πάλι ποίημα ὁ στίχος «ἄστερες μὲν ἀμφὶ κάλαν σελάνναν», ἀνήκει στὴ Σαπφώ,¹ ἐνῶ ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ἴδιου ποιήματος, «Ἡ μάθε παίζειν τὴν σπουδὴν μεταθεῖς ἢ φέρε τὰς ὀδύνας», προέρχεται ἀπὸ τὴν Παλατινὴ Ἀνθολογία.² Τέλος τὰ «τριάκοντα ἀργύρια» τοῦ πρώτου ποιήματος παραπέμπουν στὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῦ Ἰούδα τῆς Καινῆς Διαθήκης.

¹ Ἀπόσπασμα 34 LP.

² Παλλαδᾶς ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Βιβλίον 10, ἐπίγραμμα 72. Γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ καὶ τὴν ἐρμηνεῖα τῶν φράσεων αὐτῶν ζήτησα τὴ βοήθεια καθηγήτριας κλασικῆς φιλολογίας. Πλήρες τὸ σαπφικό ἀπόσπασμα ἔχει ὡς ἐξῆς:

ἄστερες μὲν ἀμφὶ κάλαν σελάνναν
 ἀψ ἀπυκρύπτοισι φάννον εἶδος,
 ὄπποτα πλήθοισα μάλιστα λάμπη
 γᾶν [...]

Καὶ σημαίνει μὲ ἀπλά λόγια: τὰ ἀστέρια γύρω ἀπὸ τὴν πανσέληνον χάνουν τὴ λάμψη τους, ὅταν ἐκεῖνη φωτίζει ἀπλετα τὴ γῆ... (Θυμίζω τίς ἀντιφράσεις πού προκάλεσε μιά παρόμοια παρατήρηση τοῦ Ροῖδη σέ ὀρισμένο τετράστιχο, Ἀπαντα Ροῖδη, τόμ. Β', φιλολ. ἐπιμ. Ἀλκίης Ἀγγελου, Ἐρμῆς, Ἀθήνα 1978, σ. 297.)

Τὸ πλήρες ἐπίσης ἐπίγραμμα τοῦ Παλλαδᾶ εἶναι:

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος καὶ παίρνιον ἢ μάθε παίζειν
 τὴν σπουδὴν μεταθεῖς, ἢ φέρε τὰς ὀδύνας.

Δηλαδή: Ἡ ζωὴ εἶναι θέατρο καὶ παιχνίδι, ἢ μάθε νὰ παίζεις ἀφήνοντας τὰ σοβαρά ἢ ὑπόμενε τὰ βάσανα.

Αὐτὸ πού κάνει ὁ Πασβάντης στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, χωρὶς νὰ σημειώνει ἀπὸ πού πῆρε τίς ἀρχαῖες φράσεις καὶ χωρὶς νὰ τίς μεταφράζει, σέ ὑποσημείωση, τὸ κάνουν πολλοί, σέ βαθμὸ πού τείνει νὰ πάρει διαστάσεις συρμοῦ. Προσωπικᾶ διαφωνῶ μὲ αὐτὴν τὴν τακτικὴ, γιατί ἔτσι δὲν ὑπολογίζει κανεὶς τὸν ἀναγνώστη στὸν ὁποῖο ἀπευθύνεται. Στὴν πραγματικότητά, ὅταν δὲν σημειώνεις ἀπὸ πού προέρχεται μιά ἀρχαία ἢ ξένη φράση καὶ δὲν τὴ μεταφράζεις, προϋποθέτεις ἕναν ἀναγνώστη μὲ πολλαπλάσιο εὖρος παιδείας ἀπὸ τὴ δική σου. Γιὰ τὸ λόγο ὅτι εἶναι εὐκόλο νὰ ἀνοίγεις τὴν Ἰλιάδα ἢ τὴν Παλατινὴ Ἀνθολογία ἢ τὸν Δὸν Κιχώτη—παράλληλα καὶ τὴ μετάφρασή τους— καὶ νὰ παίρνεις κάποια φράση πού σέ βολεύει καὶ νὰ τὴ βάξεις στὸ πρωτότυπο, ἀλλὰ ὁ ἀναγνώστης σου, γιὰ νὰ ἐντοπίσει αὐτὴ τὴ φράση καὶ γιὰ νὰ τὴ μεταφράσει, θὰ πρέπει νὰ ἔχει πλήρη γνωστικὴ ἐποπτεία ὅλης τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεότερης εὐρωπαϊκῆς γραμματείας. Τὸ ζήτημα λοιπὸν εἶναι ὅτι μὲ τὴν παρεμβολὴ ἀμετάφραστων φράσεων προκύπτει, γιὰ κάποιους ἔστω ἀναγνώστες, ἀναγνωστικὸ κενό. Καὶ αὐτὸ δὲν πιστεύω πὺς εἶναι ἐπιθυμητὸ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ποιητῶν. Ἐκτός πού μπορεῖ νὰ θεωρήσει κανεὶς ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ ποιητὲς ἐνδίδουν στὸν πειρασμὸ τοῦ ἐντυπωσιασμοῦ.

Μέ τήν εὐκαιρία τῶν παραπομπῶν αὐτῶν θά ἤθελα νά πῶ ὅτι ἡ ποίηση τοῦ Πασβάντη συνομιλεῖ μέ ἓνα μεγάλο εὖρος λογοτεχνικῶν κειμένων, τόσο νεοελληνικῶν ὅσο καί ἀρχαίων καί ξένων — προπαντός ὁμως νεοελληνικῶν. (Κάποιοι θά μιλοῦσαν ἐδῶ γιά «διακειμενικότητα», ἀλλά αὐτή ἡ λέξη δέν ἔχει τή θερμή σημασία τῆς συνομιλίας. Χρησιμοποιεῖται ἄλλωστε τόσο ἀσύδοτα.) Τοῦτο γίνεται μέ δύο τρόπους, εἴτε μέ μότο στήν ἀρχή τῶν ποιημάτων εἴτε, ἰδίως, μέ φράσεις ἢ στίχους πού παρεμβάλλονται στή ροή τῶν κειμένων. Κρίνοντας ἀπό τή συχνότητα τῶν παραπομπῶν αὐτῶν σέ ἔργα λογοτεχνῶν, θά ἔλεγα ὅτι στήν πρώτη θέση βρίσκονται ὁ Σολωμός καί ὁ Σεφέρης. Στή δεύτερη βρίσκεται ὁ Παπαδιαμάντης, στήν τρίτη ὁ Κάλβος, στήν τέταρτη ὁ Καβάφης, στήν πέμπτη ὁ Καρυωτάκης. Ἀκολουθοῦν μέ λιγότερες ἢ μέ μία ἀναφορά ὁ Ἀναγνωστάκης, ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Κρυστάλλης, ὁ Γκάτσος, ὁ Ἀντωνίου, ὁ Σινόπουλος. Ἀπό τοὺς ἀρχαίους προηγεῖται ὁ Ὅμηρος καί ἀκολουθοῦν ὁ Θουκυδίδης, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Αἰσχύλος, ἡ Σαπφώ, ὁ Σιμωνίδης. Καί ἐπίσης ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτορας Μάρκος Αὐρήλιος, πού ἔγραψε στήν ἑλληνική γλῶσσα. Ἀπό τοὺς ξένους γίνεται μνεῖα τοῦ Σαίξπηρ, τοῦ Ντοστογιέφσκι, τοῦ Τσέχωφ, τοῦ Α. Χάξλεϋ, τοῦ Πάουντ, τοῦ Ἔλιοτ, τοῦ Ι. Καλβίνο, τοῦ Μπόρχες. (Δέν ἀποκλείεται καί κάποια ὀνόματα νά μοῦ διαφεύγουν.) Ὑπάρχουν ἐπίσης ἀναφορές σέ ζωγράφους καί μουσικούς. Πρέπει νά πῶ ἀκόμα ὅτι τρία νεοελληνικά ὀνόματα, Κάλβος, Παπαδιαμάντης, Καρυωτάκης, τιμοῦνται μέ ὀλόκληρα ποιήματα, καί μάλιστα πολύ πετυχημένα. Ὁ Πασβάντης, σύμφωνα μέ τὰ παραπάνω, εἶναι ἀπό τοὺς πῖο πολυδιαβασμένους ποιητές τῆς γενιᾶς του, ἀλλά καί γενικότερα. Καί πρέπει νά πῶ ὅτι στά κείμενα αὐτοῦ τοῦ σεμνοῦ ποιητῆ δέν διακρίνεται ἴχνος ἐπιδεικτικῆς εὐρυμάθειας. Ἄλλωστε γράφει μόνο γιά ὅ,τι ἔχει κατασταλάξει μέσα του ὀριστικά, ὥστε νά ἔχει γίνει κοινό στοιχεῖο τῆς ποιητικῆς του περιουσίας.

Ὑπόγεια ἀλλά καί ρητά τὸ ἔργο γιά τὸ ὁποῖο μιλῶ τὸ διατρέχει ὀρισμένη ἠθική στάση, τόσο πρὸς τόν ἑαυτό τοῦ ποιητικοῦ ἐγώ, ὅσο καί πρὸς τὰ ἱστορικά γεγονότα. Ἀπό τὰ προηγούμενα παραδείγματα γίνεται φανερό πῶς οἱ ἀντιδράσεις τοῦ ποιητικοῦ ἐγώ ἀπέναντι σέ ὅ,τι τραβάει τήν προσοχή του, προϋποθέτει ἓνα ἰσχυρὸ ἠθικὸ κριτήριο. Οἱ στίχοι γιά παράδειγμα «Ὅταν κοιτάζοντας τίς βιτρίνες ἀνταμώνεις / τὰ μάτια τῶν σκοτωμένων ἀπό τὸ χτεσινὸ φονικό» ἔχουν διπλὸ ἠθικὸ

περιεχόμενο. Ἀπό τό ἕνα μέρος ἔχουν ἐκεῖνο τοῦ ποιητικοῦ ἐγῶ, πού δέν στέργει νά κοιτάξει τίς βιτρίνες ἀνέγνωστα, σάν νά μήν ἔχει συμβεῖ τίποτα, καί ἀπό τό ἄλλο, τήν ἠθική καταδίκη τοῦ «φονικοῦ» ὡς ἱστορικοῦ γεγονότος. Ὅμως καί οἱ ἄλλοι προσανατολισμοῦ στίχοι «Καθώς φοράει τό σακάκι του σκέφτεται / ἄλλο δέν ἔχει παρά κάτι αἰσθήματα ὑποτιμημένα / καθημερινά στό χρηματιστήριο» δέν παύουν νά ἐνέχουν ἔμμεση ἠθική αἰχμή γιά τό ἄδικο τῆς ἐποχῆς. Τῆς ἔνοχης ἐποχῆς πού εὐθύνεται γιά τά ὑποτιμημένα αἰσθήματα. Ἐνῶ οἱ στίχοι «χωρίς αὐταπάτες / καλωσόρισε τίς μέρες σου» ἔχουν νά κάνουν μέ τόν αὐτοέλεγχο τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητικοῦ ἐγῶ. Τή φράση «χωρίς αὐταπάτες» θά τήν ξανασυναντήσουμε καί ἄλλες φορές στήν ποίηση τοῦ Πασβάντη καί μάλιστα ὡς τίτλο ποιήματος στή συλλογή *Κορνάκια*. Ἀπό τό ποίημα αὐτό παραθέτω τούς τρεῖς τελευταίους στίχους:

*Χωρίς αὐταπάτες λοιπόν.
Μόνον τά βράδια, στό εὐπλαστο παρελθόν
υποδύομαι κάποιον πού στή ζωή του γιόρτασε.*

Ἄς σημειωθεῖ ἐδῶ ἡ εἰρωνική ὑφή τοῦ δευτέρου καί τρίτου στίχου. Ἐνα στοιχεῖο πού δέν ἀπουσιάζει γενικότερα ἀπό τή συγκεκριμένη ποίηση. Πολλές φορές ὁ ποιητής αὐτοειρωνεύεται ἢ εἰρωνεύεται πρόσωπα καί καταστάσεις. Ἄν καί πιό συχνά κρατάει μιά μᾶλλον θυμοσοφική στάση. Πάντως, γιά νά ἐπανέλθω στό θέμα τοῦ ἠθικοῦ ἐλέγχου, ἄς δοῦμε πῶς ἐφαρμόζεται πάνω σέ ἕνα ἰδεολογικό ζήτημα. Ὁ Πασβάντης προέρχεται ἀπό ἀριστερή οἰκογένεια καί ἔχει γνωρίσει ἀπό κοντά πρόσωπα καί πράγματα. Ἀπό τήν πλευρά αὐτή μόνο ἄκαπνος δέν εἶναι. Μολαταῦτα στό ἔργο του δέν ἔχουμε εὐδιάκριτη ἀριστερή ἰδεολογική γραμμή. Στό τελευταῖο του βιβλίο δέν φαίνεται νά τόν ἀπασχολεῖ κἀν τό θέμα αὐτό. Ὅμως σέ προηγούμενες συλλογές ἔχει πεῖ τόν σχετικό λόγο του. Λόγο ἀντιρρητικό μὲν, ἀλλά καθόλου ἰδιοτελή. Παραθέτω:

*α) Παρακαλῶ τώρα νά μήν ἔβγη κάποιος δικός μας μέ μου-
σάκι γυαλιά κι ὅλα τούτα τά λιλιὰ*

Κι ἀρχίσει νά μοῦ κουνάει τό δάχτυλο σά τό δάσκαλο

Πώς τάχα όλα αυτά είναι σωβινισμοί και πώς –

Γιατί κι άλλοτε ο φλάρης έβαλε στο ζύγι τό δόχτορα και
μιά τρίχα

Κι ήτανε επάνω πάντα ο δόχτορας και πάντα κάτω ή
τρίχα

Άλλωστε

Έγώ λέω μονάχα

Όσα όνειράτα βλέπω.

(Κοντάκια, «Ρεμβασμός του Δεκαπενταγούστου ΣΤ΄»)

- 6) «Δέν υπήρξα άτόφιος
πουθενά, δέν βοήθησαν καθόλου οι άρχαϊές
γραφές μήτε τά σύγχρονα τσιτάτα
είμαι
ένα ρετάλι από παλιά σελήνη...»

(Η πόλη φεύγει, «μονόλογοι»)

Άλλο ζήτημα ήθικου κατά βάθος έλέγχου αποτελούν οι αιχμές που
άφορούν τή σύγχρονη καταναλωτική άλλοτρίωση ή, άλλως, τά νέα
ήθη. Δέν θά επιμείνω σέ αυτό τό θέμα. Μόνο λίγους ένδεικτικούς
στίχους:

Εύτυχως
τίς Παρασκευές τό βράδυ τό ήθικό μας ανεβαίνει.
καθώς που σέρνουμε τό καρτσάκι μας στό super
market

Περίπου εύτυχεϊς.

(Κοντάκια, «Ρεμβασμός του Δεκαπενταγούστου Δ΄»)

Στήν ποιητική πορεία του ποιητή δέν παρατηροϋνται σημαντικές
διαφοροποιήσεις. Μάλλον τό αντίθετο. Ο Πασβάντης παρουσιάζεται
σχηματισμένος από τήν πρώτη του συλλογή. Ήταν άλλωστε, όταν
τήν τύπωσε, τριάντα έφτά χρονών και φαίνεται πως αρκετά χρόνια

νωρίτερα είχε άσκηθει στον ποιητικό λόγο. Βγήκε δηλαδή στη δημοσιότητα αφού είχε στο μεταξύ περάσει από το στάδιο της βασικής μαθητείας. Τα ποιήματα της πρώτης συλλογής του είναι εξίσου ώριμα με εκείνα της δεύτερης, της τρίτης και της τέταρτης συλλογής. Κάνει επίσης εντύπωση το γεγονός ότι δεν συναντούμε ανάμεσα στα κείμενά της αισθητές ποιοτικές διακυμάνσεις. Δεν γνωρίζω αν έγινε και σε τί βαθμό ξεδιάλεγμα μεταξύ πολλών άλλων γραφτών. Αυτό που φαίνεται άμέσως είναι η ποιοτική στάθμη του αισθήματος, του στοχασμού και της έκφρασης. Και δεν πιστεύω πώς αυτά προέκυψαν εξ αποκαλύψεως και όχι μετά από έντελεχρή άσκηση. Όπως και νά είναι, διακριτή διαφοροποίηση έχουμε στο τελευταίο βιβλίο, στη συλλογή *Στό βάθος του καθρέφτη*. Καθόλου παράξενο αν σκεφτεί κανείς πως, από την προτελευταία συλλογή ως αυτή την τελευταία, μεσολάβησαν δεκαεπτά χρόνια δημόσιας σιωπής. Στην τελευταία λοιπόν συλλογή, συγκριτικά με τις προηγούμενες τέσσερις, έχουμε κάποιες λεπτές διαφοροποιήσεις. Η παλιά πληγή βέβαια, ή έκπτωση του νοήματος της ζωής, δεν έχει κλείσει, κάποτε μάλιστα βγαίνει στη μέση με όργανο τρόπο. Π.χ.:

Και ο ήλιος έγινε μαύρος
 ώσαν σακί τρίχινον και ή σελήνη
 ὄλη
 έγινε ώσαν αίμα.
 Και τό αίμα μου μέλαν, σάν του λαγοῦ τῶ αίμα, ὅθεν
 βάπτω και
 γράφω.

(«'Αποστάγματα»)

ἦ

Ἡ ἀληθινή ζωή, ποιά είναι ή ἀληθινή ζωῆ;
 Ὅχι, δέν είναι ή διακονία τῶν λέξεων
 ή αὐταπάτη τῶν λέξεων,
 τό δῆθεν βάλαμο.

(«'Η προσφυγιά τῶν λέξεων»)

Μολαταῦτα κάτι αλλάζει τώρα. Ἡ Ἀθήνα γίνεται πιό οἰκεία, ἡ καθημερινότητα κερδίζει περισσότερο ἔδαφος και ὁ θάνατος, σάν μελλοντικό ἐνδεχόμενο, αλλά πού δέν αφήνει ἀνεπηρέαστο τό παρόν, γίνεται μέρος του ποιητικοῦ αισθήματος. Γιά πρώτη φορά ἀναφέρεται

ή γειτονιά του ποιητή με οικειότητα και σχεδόν φιλικό πνεύμα, όπως στο ποίημα «Τά κοσσυφάκια τά λάλα»:

Στόν κήπο τόν ελάχιστο τῆς γειτονιάς
κότσυφας πίνει νεράκι
στά μάτια κοιταζόμαστε
νιώθοντας και οι δύο μας διψασμένοι [...].

Άπό τό άλλο μέρος ή καθημερινότητα, πιό σπιτική, πιό οικογενειακή, πιό συνομιλητική μέ τό χρόνο, αποκτάει κάτι από τό χαμένο νόημά της. Τά αντικείμενα, οι επιθυμίες, τά σχέδια, έχουν περισσότερο ἥρεμη άποδοχή, είναι πιό δεκτά ως μέρος τῆς ζωῆς. Ἐνώ ο θάνατος, στην άκρη του ματιού: καλοδεχούμενος, αλλά όχι επιθυμητός. Παραθέτω ένα ένδεικτικό ποίημα:

Εἶχαμε σχεδιάσει κάπου στό φθινόπωρο
στην Πόλη ένα ταξιδάκι.
Νά ξαναδοῦμε εἶπαμε, αγαπημένα μέρη.

Τελευταία φορά εἶχαμε ανέβει, βραδάκι
στοῦ Γαλατᾶ τόν Πύργο. Ἄπό ψηλά
μέσα στή νύχτα και στά φῶτα και σάν ὄνειρο
τόν Βόσπορο βλέπαμε και τήν Ἁγία Σοφία και τά μεγάλα
τζαμιά.

Ἄλα σάν μιά βεγγέρα, σ' ένα ταξίδι κάπου.

Και ή Πόλη σέ άπόσταση στοχασμοῦ.

Καθόμαστε σιωπηλοί, μπροστά μας ένα φλιτζάνι τσάι.
Κάποια στιγμή σ' ακούω πού ψιθυρίζεις:
«Ἄμορφη εἶν' ή ζωή, ὅμως ο καιρός τρεκλίζοντας πάει,
θά μᾶς ξαναδοῦνε οι δρόμοι οι παλιοί»

Ἄπρόσμενα ἦρθαν τά πράγματα
και ὅλα άναποδογύρισαν.
Στράφι τά σχέδια πῆγαν και οι προσμονές,
ἄκαρες και οι προσπάθειες — οι μελιδῶνες
πού λέει ο ποιητής.

Τό φθινόπωρο, λοιπόν, ἦρθε και πέρασε αλλιώτικα.

Μή σχεδιάζεις άλλο για τό αύριο,
ποιός ξέρει πόσο αύριο μάς απομένει;

(«Είχαμε σχεδιάσει κάπου στό φθινόπωρο»)

Αυτή ή ήρεμη ένατένιση τῶν πραγμάτων, μέ ὅλα τά ἐνδεχόμενα μέσα στό λογαριασμό, δέν υπῆρχε στίς προηγούμενες συλλογές. Οὔτε ή ἀτμόσφαιρα ἀποδοχῆς πού ἀποπνέουν οἱ παρακάτω στίχοι:

Σάββατο ἀπόγευμα, φιλόδροχο.
Στό δωμάτιο μουσική τοῦ Νίνο Ρότα
ἀπό ταινίες πού ἀγαπήσαμε.

Λίγα πράγματα στή ζωή ἀρκοῦν.
Ὅπως χτέες, νά ποῦμε, πού ὁ κοκκινολαίμης
στό μπαλκόνι ἦρθε καί κάθισε χαρούμενος
καί συντροφιά μου ἔκανε λίγη ὠρίτσα.

[...]

(«Σάββατο ἀπόγευμα, φιλόδροχο»)

Ὅμως πέρα ἀπό αὐτά, τό βαθύ ἀγκάθι δέν παύει νά λανθάνει ἀκόμα καί μέσα στήν ήρεμη ἀποδοχή τοῦ στενοῦ ή εὐρύτερου περιβάλλοντος. Οὔτε σβῆνεται ή μνήμη οὔτε παύει τό παρελθόν νά χρωματίζει τό παρόν. Κατά τά ἄλλα, ἐξακολουθοῦν νά αἰρονται τά ἐμπειρικά δεδομένα στό ἐπίπεδο τῶν μεταφορικῶν συσχετισμῶν καί τοῦ στοχασμοῦ, συνεχίζεται ή συνομιλία μέ προγενέστερους λογοτέχνες, ἐνῶ δέν ὑποχωρεῖ ὁ ἠθικός ἔλεγχος τῶν περασμένων καί τῶν τωρινῶν. Μιά ἀνταπόκριση σέ ὅλα αὐτά βλέπουμε στό παρακάτω ποίημα.

Καθώς τά χρόνια περνοῦν
καί δέν ἔχεις οὐτοπίες ἄλλες νά συντηρήσεις,
ὁ νοῦς σου γυρίζει ὀλοένα στά παλιά.

Τά Χριστούγεννα στό πατρικό μου ἐπιστρέφω.
Τό φαναράκι μου ἀνάβω, στούς δρόμους βγαίνω
στά σπίτια τῆς γειτονιάς τά κάλαντα λέω.
Νύχτα καί χιονίζει. Οἱ δρόμοι
ἔχουν ἀσπρίσει κιόλας. Ὅμορφος τόπος, μιά γιορτή.

Ἀπόψε ὁ Φιοντόρ θά ῥθει καί ὁ Τσέχωφ.
Μέ τόν κυρ-Ἀλέξανδρο σαλπάρω,

ξάγρυπνος μένω νά όνειρεύομαι,
πού αύριο τή νέα μου φουσαρμόνικα θά πάρω.
Εϊν' ή ώρα πού τά θαύματα
περνούν τήν καμινάδα.

*Ομορφα όλα μά τ'ώρα έχουν περάσει.
Τή χαμένη μου φουσαρμόνικα γυρεύω
μολονότι τή μουσική εκείνη έχω ξεχάσει.

Χριστούγεννα παίζουν κι απόψε στήν τιβί,
ασπρες νιφάδες στό γυαλί
καί άργά-άργά τό στρώνει
νύχτα βαθαίνει μέσα μου πολύ
καί γρήγορα τό λιώνει.

(«Καθώς τά χρόνια περνούν»)

Σύμφωνα μέ τά προηγούμενα, μέ τά πέντε βιβλία του Πασβάντη βρισκόμαστε μπροστά σέ ένα άρτιωμένο ποιητικό έργο. Έργο πού διαθέτει μιά πλούσια έμπειρική ένδοχώρα, μεταβολισμένο ποιητικά ύλικό καί εκφραστική άρτιότητα. Τόση άνεση γραφής προϋποθέτει ασφαλώς μεγάλη άσκηση, ένω, από τό άλλο μέρος, ό μικρός σχετικά συνολικός όγκος του έργου προϋποθέτει ισχυρό κριτήριο διαλογής του καίριου καί του σημαντικού. Από τήν πλευρά αυτή οι πέντε συλλογές του Πασβάντη αντιπροσωπεύουν έναν πολλαπλάσιο αρχικό όγκο από τον όποιο προέκυψαν. Άς σημειωθεί έπιπλέον ή εξααιρετική παιδεία του ποιητή, τόσο στό λογοτεχνικό παρελθόν όσο καί ευρύτερα. Τέλος, δέν χρειάζεται νά πω ότι από τεχνική άποψη έχουμε νά κάνουμε μέ ποίηση μοντερνιστικού προσανατολισμού.

Στήν παρούσα έργασία χρησιμοποίησα πολλά κειμενικά δείγματα. Τό έκανα γιατί ή δουλειά του ποιητή παραμένει άγνωστη. Κανονικά ένας ποιητής εκπληρώνει τον προορισμό του γράφοντας, κατά τήν μόρεσή του, καλά ποιήματα. Τά υπόλοιπα, άναγνώριση καί αξιολογική εκτίμηση του έργου του, άνήκουν σέ άλλους. Ό Πασβάντης έκανε ακριβώς αυτό: Έγραψε καλά ποιήματα, χωρίς νά κάνει τίποτε άλλο γιά τή δημόσια άναγνώρισή τους. Χωρίς νά χτυπήσει πόρτες, χωρίς νά πλησιάσει πρόσωπα πού κατέχουν πόστα, χωρίς νά έπιδοθει σέ ιδιοτελείς έλιγμούς κ.λπ. Τό αποτέλεσμα ήταν νά φτάσει στά έβδομήντα δυό του χρόνια καί νά παραμένει, μέ εξαίρεση τήν άνθολο-

γία για τή Δεύτερη Μεταπολεμική Ποιητική Γενιά τοῦ Ἀνάστη
Εὐαγγέλου, οὐσιαστικά ἄγνωστος. Μιά ντροπή, ὄχι για τόν ἴδιο
βέβαια, ἀλλά για τή λογοτεχνική μας κοινότητα, για τή λογοτεχνική
μας κριτική, για τά πνευματικά μας ἦθη, για ὅλους μας.

